

RECENSIONS

BADEN-POWELL, ROBERT. *ESCOLTISME PER A NOIS*.
BARCELONA: EUMO EDITORIAL, 2007
[PRÒLEGS D'ANTONI TORT I SALOMÓ MARQUÈS]

A l'estiu de l'any 2007 es va commemorar el centenari de l'escoltisme, moviment pedagògic que va ser endegat per Robert Stephenson Smyth Baden-Powell (1857-1941), que va organitzar —entre els dies 1 i 9 d'agost de 1907— el primer campament *boy scout*, a l'illa de Brownsea, a la localitat britànica de Dorset, on es van reunir una vintena de nois d'edats compreses entre els dotze i disset anys. A casa nostra aquesta efemèride va ser celebrada amb diferents actes acadèmics, reunions d'escoltes i la publicació d'obres específiques sobre aquest corrent pedagògic. Així, per exemple, i des de les pàgines d'aquesta revista, vam donar àmplia notícia bibliogràfica del llibre *Joves escoltes i francmaçons adults*, de Fabian Mohedano i Joan-Francesc Pont Clemente, que han llegit l'escoltisme des de la perspectiva de la laïcitat i del lliurepensament, tot i destacar la importància dels rituals, cerimònies, promeses i lleis escoltes de cara a la formació d'un maçó adult. Ara ens arriba la versió catalana del famós *Scouting for boys*, obra publicada el gener de 2008, quan tot just es compleixen cent anys de la primera edició en llengua anglesa. Poc abans del 1908, l'any 1899, Baden-Powell havia publicat *Aids to Scouting*, obra de caràcter militar sobre l'exploració que constitueix un preludi del seu *Escoltisme per a nois* que ara comentem. Poc temps després, l'any 1909, va escriure *Girl guides, a suggestion for character training for Girls*, el llibre de capçalera per a la branca femenina de l'escoltisme, en què va participar activament la seva germana menor, Agnes. Més tard, va ser la seva esposa, Olane Saint Claire Soames —amb qui es portava més de trenta anys de diferència—, qui es va posar al capdavant de la branca femenina de l'escoltisme.

D'entrada s'ha de dir que ens trobem davant d'una magnífica edició, ben il·lustrada i que incorpora dos pròlegs d'Antoni Tort i Salomó Marquès: el primer, de caràcter general, serveix per enquadrar històricament el naixement de la pedagogia escolta, i el segon, sobre les vicissituds de la implantació de l'escoltisme a casa nostra, un moviment pedagògic que és distingit amb els qualificatius de plural i viu i que ha mantingut bones relacions amb sectors avançats de l'Església. De la lectura d'aquestes pàgines introductòries destaca el mite fundacional de la creació dels escoltes, que se situa en la Guerra dels Bòers a Sud-àfrica, quan l'oficial de l'Exèrcit britànic Robert Baden-Powell va organitzar un grup d'infants com a exploradors i els va responsabilitzar d'un conjunt d'activitats auxiliars. L'aixecament del setge de Mafeking, el maig del 1900, va convertir el coronel Baden-Powell en un heroi militar, si bé no és clar que la idea d'organit-

zar aquests infants fos d'ell, sinó d'un altre militar de la guarnició, Lord Edward Cecil. Sigui com sigui, el cert és que l'escoltisme va assolir ben aviat un gran èxit i que el seu lema «Sempre a punt» per salvar vides i per ajudar els perjudicats s'ha convertit en un referent ineludible de la pedagogia contemporània.

Des de fa un segle, l'escoltisme constitueix un moviment pedagògic d'abast mundial, estès per tot el món i que aplega en les seves diverses branques un nombre elevat de membres que s'apropa als cent milions d'afiliats. Probablement, una de les dificultats que hom troba actualment pel que fa a l'escoltisme és poder determinar la gran quantitat de famílies que canalitzen aquest moviment pedagògic, que ha tingut en aquest segle d'existència un paper fonamental en la formació de la joventut. En realitat, l'escoltisme ha estat adaptat a diferents situacions, ateses les seves grans possibilitats pedagògiques, de manera que resulta difícil parlar de l'escoltisme en sentit unívoc, donat el gran nombre de corrents i possibilitats, encara que —a grans trets— podem establir dos grans grups: l'escoltisme laic i l'escoltisme creient de signe cristià que va promoure el pare jesuïta Sévin. Ambdues tendències, a partir dels rituals de pas que implica la pedagogia escolta, veuen un ampli ventall de possibilitats per desenvolupar la consciència dels infants des de les seves respectives posicions ideològiques. Amb tot, i davant d'una efemèride com la que ens ocupa, interessa més la categoria —és a dir, l'anàlisi pedagògica de l'escoltisme a partir del seu text fundacional— que no pas l'organització i estructura d'aquest moviment de caràcter internacional. Així, doncs, l'escoltisme es pot incloure en el marc del que s'ha anomenat *neonomadisme pedagògic*, tendència educativa que va sorgir a les acaballes del segle XIX i que aspirava a rectificar el sedentarisme educatiu que s'havia consolidat a redós d'una escolarització que aspirava a fixar espais, coneixements, cossos i consciències.

De fet, ja en el seu moment, el professor Joan Tusquets va reflectir en el seu llibre *Tarzán contra Robot* aquesta dinàmica entre el neonomadisme i el sedentarisme pedagògics. Certament que aquest neonomadisme —el professor Tusquets es referia a tres tipus de neonomadisme: excursionista, migratori i turístic— tampoc no es pot marginar del Romanticisme pedagògic, que per diferents vies havia excel·lit el contacte amb la natura i l'ambient d'aventura, en un context econòmic presidit pel colonialisme. D'una banda, aquest neonomadisme —una reacció que va sorgir per combatre els vicis del sedentarisme escolar instaurat en el segle XIX— va oferir una deriva totalitària que va trobar el seu màxim exponent en les Joventuts Hitlerianes. No s'ha de perdre de vista que Baldur von Schirach (1907-1974), cap de les Joventuts Hitlerianes a partir del 1931, va reconèixer en diferents moments —per exemple, durant el seu procés a Nuremberg— la seva dependència respecte de la tradició pedagògica germànica, representada per Pestalozzi i Froebel, malgrat que no s'ha d'oblidar la influència dels

Wandervögel, aquells ocells errants que van ser fundats l'any 1901 per Karl Fischer. Al seu torn, Hermann Lietz va establir l'any 1898 a Ilseburg la Casa d'Educació al Camp (Landerziehungsheime) mentre que Gustav Wyneken va fundar a Turíngia la Comunitat Escolar Lliure de Wickersdorf, que promovia la *Jugendkultur* (cultura de joventut) entre els joves, amb un sentit nòmada i romàntic que va representar una novetat pedagògica en el tombant del segle XIX.¹ Ara bé, enfront d'aquest neonomadisme pedagògic de signe aventurer, militarista i totalitari, cal situar l'escoltisme de Baden-Powell amb el seu sentit obert i democràtic que amb el pas del temps ha deixat el llast que representava la seva ascendència militarista que no volia convertir els escoltes en aus errants, sinó en cavallers errants. «El movimiento ideado y llevado a la práctica por Baden-Powell es simplemente genial, por la discreción con que trió lo mejor de la idiosincrasia nómada y el tacto con que lo amoldó a las condiciones de una cultura sedentaria. Lejos de proponerse edificar sobre ruinas, Baden-Powell ofreció el escultismo al sistema escolar vigente, calificándolo modestamente de organización complementaria que aprovecha el tiempo para despertar el carácter de los adolescentes y abrirles perspectivas.»²

Quan hom s'apropa a la pedagogia escolta descobreix que moltes de les seves intuïcions educatives corresponen a la manera de fer i actuar dels pobles caçadors, d'unes cultures que havien educat tradicionalment els seus fills a través de rituals de pas on era molt important demostrar habilitats i perícia per a la cacera. Però que ningú es pensi que Baden-Powell propugna un retorn a estadis anteriors de la civilització, i encara menys, que faci un elogi del primitivisme. El seu retorn a la natura està pensat des de la perspectiva de l'explorador expert que no vol que els joves —futurs soldats— es perdin en el camp i pretén que, en cas d'aïllament, puguin subsistir sense dificultats. En darrer terme, cal preparar-se per ser potencialment un bon soldat en temps de guerra, per bé que el que convé és que els joves siguin bons soldats de la pau. De fet, ningú no pot negar la influència de la literatura de Rudyard Kipling (1865-1936), per exemple, de la seva novel·la *Kim* (1901) —història d'aventures i d'espionatge en què el protagonista, fill d'un sergent d'un regiment irlandès a l'Índia, després de quedar-se orfe i conèixer un lama tibetà, emprèn un viatge iniciàtic a través de l'Índia— i, naturalment, del conegut *El llibre de la jungla* (1894).

1. Sobre aquest moviment es pot consultar: A. C. MOREU, «Idealisme naturalista dels adolescents alemanys (1897-1945): Dels *Wandervögel* (Ocells errants) a la *Hitlerjugend* (Joventut hitleriana)», *Educació i Història*, núm. 6 (2003), p. 36-43.

2. J. TUSQUETS, *Tarzán contra Robot: El neonomadismo y el neosedentarismo, protagonistas de la crisis contemporánea*, Barcelona, Oikos-Tau, 1986, p. 86.

Certament que en l'ideal pedagògic de Baden-Powell, hi trobem molts més elements, com ara l'esperit cavalleresc de l'edat mitjana, que havia estat recuperat en l'època victoriana, quan l'arquitectura neogòtica s'imposava en una Anglaterra que veia florir l'esperit religiós amb la construcció de nombroses esglésies anglicanes. A més a més, sense la idea de Déu, la moral de Baden-Powell no tindria cap mena de sentit, fins al punt que aspira a enfortir les creences religioses. En aquest aspecte el seu liberalisme és gran fins a considerar que les diferències que separen les religions són secundàries, perquè per damunt de tot plana el sentiment religiós que ens fa confiar en Déu i ens mou a fer el bé a tothom. «I ha de mirar de fer almenys una Bona Obra cada dia» (p. 8). La seva fórmula queda ben expressada amb aquestes paraules: «Primer: *Estimar i servir Déu*. Segon: *Estimar i servir el vostre proïsme*» (p. 326).

Es detecta, doncs, en la pedagogia escolta una fonamentació evangèlica que va trobar en l'Anglaterra victoriana un camp propici per a la seva implantació i divulgació i que, en darrer terme, buscava la formació del caràcter d'una joventut —nova categoria social en aquell moment— que havia d'evitar els estralls de la civilització industrial, tot fent un programa de reforma o regeneració social. Així, s'havia de combatre l'egoisme, la vagància, l'alcoholisme, el tabaquisme, l'obsenitat, les apostes, els jocs d'atzar i les malalties venèries, entre altres mals que afectaven la societat d'aquell temps dominat per un fort puritanisme. No en va, l'escoltisme és un moviment que, tot i que s'estructura a través d'organitzacions nacionals, es caracteritza per la seva vocació internacional i universal «en el sentit que insisteix en la confraternitat universal entre tots els escoltes de totes les nacions, classes o creences» (p. 5).

En realitat, l'ideal pedagògic del *gentleman* —del cavaller cristià— que havia fomentat Thomas Arnold des dels camps d'esport de l'escola de Rugby s'havia d'estendre a tothom, amb independència de les diferències i classes socials. De fet, els cavallers eren els escoltes del temps antic i —a parer de Baden-Powell— el seu codi de conducta era molt semblant a la llei escolta, formalitzada en deu principis o manaments. En aquesta direcció, els escoltes serien els nous cavallers del món modern: «Vosaltres, els escoltes, no podeu fer res de millor que seguir l'exemple dels cavallers» (p. 27). D'aquí ve també la importància de sant Jordi —patró dels antics cavallers—, que Baden-Powell ressalta en el seu *Escoltisme per a nois*: el dia 23 d'abril —diada de sant Jordi— els escoltes han de recordar la seva promesa i el decàleg de la llei escolta. Entre les principals virtuts d'aquest esperit cavalleresc cal esmentar el desinterès, l'esperit de sacrifici, l'amabilitat, la generositat, el joc net, l'honestedat, la lleialtat, la cordialitat i la cortesia. Ben mirat, l'ideal escolta significa l'extensió del model de *gentleman* que vol trencar l'elitisme de les *public schools*, de manera que ha d'arribar a

tothom i, per tant, a les capes socials més humils. En realitat, un dels aspectes més destacables de la pedagogia escolta és la fusió de l'educació física i de l'educació moral en un tot que recorda el sistema que se seguia en els grans establiments pedagògics anglesos. En darrer terme, Baden-Powell vol promoure l'autogovern dels joves, per bé que ell modifica la noció romàntica d'un autogovern espontani, com a vegades es planteja des d'una vulgar i simple interpretació rousseauiana, perquè es pretén que el jove assumeixi la seva pròpia responsabilitat des del seu compromís personal.

Amb tot, per aconseguir aquests objectius, Baden-Powell —sempre reticent a l'esport professional— recorrerà als jocs, a la gimnàstica respiratòria, a la higiene, a la vida a l'aire lliure, al coneixement de la natura, a la vida de campament, a les habilitats manuals i als exercicis físics (córrer, caminar, anar en bicicleta, nedar, governar una barca, etc.) per tal de millorar la força i la salut dels joves, dins d'un context social liberal i democràtic. Insistim que darrere de la pedagogia escolta —una pedagogia certament arcaïtzant— es detecta la presència de formes de vida antigues, pròpies dels pobles caçadors i pescadors. L'home de bosc i el marí que navega arran de costa són dues figures que sempre són presents en l'ideari pedagògic de Baden-Powell, imatges a les quals cal afegir la figura de l'explorador i l'esperit dels pioners, dels homes de frontera aptes per fer front a qualsevol situació imprevista. Aguditzar l'observació i la deducció, adonar-se dels senyals, detectar les empremtes, ser capaç de fer rastrejaments, estar a l'aguait en patrulles, etc., són —entre moltes altres pràctiques— les recomanacions que fa Baden-Powell per als joves escoltes, a partir de la constatació que els exploradors treuen importants conseqüències dels petits indicis. En darrer terme, l'escoltisme respon a l'esquema de la pedagogia iniciàtica, en què, per passar a través dels diferents grups, cal, a més d'observar la llei escolta, superar alguna prova per tal d'ascendir de llobató a minyó escolta, tot assolint finalment la condició de pioner.

Comptat i debatut, fa la impressió que Baden-Powell no va ser un pedagog gaire creatiu, però en canvi sí que va saber adaptar i reunir en el seu sistema moltes de les intuïcions pedagògiques que s'havien donat al llarg del segle XIX i —fins i tot— en etapes anteriors. En la pedagogia escolta es troben vestigis de les idees de Locke, pel que fa a l'educació sensorial segons la tradició de l'empirisme; de Daniel Defoe i el mite del Robinson, en relació amb la idea que l'home pot sobreviure aïllat enmig de la natura al marge de la civilització; de Ling, per participar dels beneficis de la gimnàstica sueca; de Thomas Arnold, pel que fa a la importància de l'exercici físic i la seva dimensió moral; de l'evolucionisme i el sentit de la lluita per la vida; de la literatura de Kipling; de l'esperit detectivesc de les aventures de Sherlock Holmes, etc. En qualsevol cas, la gran aportació de

la pedagogia escolta —cal assenyalar que la metodologia escolta pot ser considerada un mètode educatiu— rau en les seves estratègies i instàncies procedimentals. Tot combatent els excessos d'una pedagogia intel·lectualista, com correspon al seu plantejament neonòmada, la pedagogia escolta destaca els aspectes de l'educació moral —la preparació de l'esperit— i de l'educació física, segons l'esquema de vida dels pobles caçadors i pescadors. Ser fort corporalment i moralment són dos dels objectius prioritaris d'aquesta pedagogia escolta que ara celebra el centenari de la seva creació amb la publicació d'aquest text fonamental de la pedagogia contemporània. *Escoltisme per a nois* és un text amè i agradable de llegir que respon als tòpics d'una pedagogia ancestral que Baden-Powell va saber actualitzar i adequar a les exigències de la societat industrial i colonial. Probablement en la modernitat —i també en la modernitat pedagògica— hi trobem moltes restes d'estadis anteriors, fins i tot vestigis llunyans, com ara la manera de viure d'aquells pobles caçadors i pescadors que educaven llurs fills tot tenint ben present la cohesió del grup social quan encara no s'havia inventat l'escriptura i, consegüentment, no existien escoles on els infants aprenguessin de manera sedentària a llegir i escriure.

Conrad Vilanou i Torrano